

Borowik, Joanna

Rola i zadania polskiej edukacji w kontekście integracji z Unią Europejską

Colloquium 2, 85-94

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Joanna Borowik
Uniwersytet w Białymstoku

ROLA I ZADANIA POLSKIEJ EDUKACJI W KONTEKŚCIE INTEGRACJI Z UNIĄ EUROPEJSKĄ

STRESZCZENIE

Celem niniejszego artykułu jest prezentacja i analiza roli i zadań polskiej edukacji w kontekście integracji z Unią Europejską. Inwestowanie w edukację przyczynia się do kreowania nowej rzeczywistości i kapitału ludzkiego, co w konsekwencji prowadzi do lepszego funkcjonowania grup społecznych w integrującej się Europie. Zrozumienie potrzeby rozwoju edukacji w Polsce i to zarówno w aspekcie teoretycznym, związanym z rozwiązaniami prawnymi, jak też w aspekcie praktycznym, dotyczącym projektowania działań na rzecz takiej edukacji, warunkuje jej efektywność, a przez to również sposób bycia i funkcjonowania młodego pokolenia w zjednoczonej Europie.

W artykule zaakcentowano znaczenie istotnych zmian, które powinny wystąpić w polskiej edukacji oraz zwrócono uwagę na wyzwania, jakie stoją przed młodym człowiekiem, uczniem polskiej szkoły. Konieczny staje się szczególnie namysł nad edukacją, aby mogła rzeczywiście przygotowywać do odnajdywania się w cywilizacji nieustannych przemian.

Słowa kluczowe:
edukacja, Unia Europejska.

WSTĘP

Dokonujące się w Polsce przemiany związane zarówno z transformacją społeczno-ekonomiczną i kulturową, jak również wstąpieniem Polski do Unii Europejskiej wymaga nowego rozumienia edukacji, a co za tym idzie dokonania w niej niezbędnych zmian. Pomimo, że Unia Europejska nie wytworzyła wspólnej polityki edukacyjnej to jednak system oświatowy każdego z państw członkowskich powinien dostosować się nie

tylko do potrzeb edukacyjnych, ale przede wszystkim do europejskich standardów. Jak zauważa J. Szempruch¹ europejski wymiar edukacji wymaga podjęcia przez szkołę działań, które umożliwią młodemu pokoleniu zdobycie niezbędnej wiedzy o Unii, a także przyczynią się do kształtowania postaw intelektualnych, społecznych i emocjonalnych wobec wspólnoty. Unia Europejska pozostawia odpowiedzialność za systemy kształcenia i treść nauczania państwom członkowskim, a wspólna polityka oświatowa ma na celu przede wszystkim rozwój i wspieranie nauczania i rozpowszechniania języków państw wchodzących w jej skład, dzielenia się doświadczeniem oraz rozwój kształcenia zawodowego, popieranie rozwoju edukacji na odległość, a także wymianę pomiędzy uczelniami.

W dzisiejszych czasach ważnym wyzwaniem dla naszego kraju staje się zatem stworzenie systemu edukacyjnego na miarę XXI wieku. Obecny model kształcenia opierający się jedynie na pogłębianiu wiedzy nie przygotowuje człowieka do życia w zmieniającym się świecie. Nowe zadania edukacyjne muszą nauczyć uczniów, studentów, a także pracowników uczestnictwa w globalnym świecie, w którym coraz częściej mamy do czynienia z wyścigiem konkurujących gospodarek.

EDUKACJA XXI WIEKU

Biorąc więc pod uwagę zmiany ustrojowe, społeczne, kulturowe, a także nieprawdopodobny rozwój techniki edukacja powinna przyczyniać się do przeorientowania postaw człowieka wobec siebie i świata. Taka sytuacja wymusza dostrzeganie roli edukacji jako ważnego ogniwa w kształtowaniu osobowości człowieka przyszłości. Jak twierdzi A. Toffler: „Edukacja powinna wynikać z obrazu przeszłości i zarazem (...) w oparciu o teraźniejszość kształtować obraz świata jutra. Rozwijając konieczność rozumienia zmienności świata”². Natomiast H. Kwiatkowska uważa, że „(...) ze współczesną zmiennością świata należy sobie inaczej radzić, nie tylko dociekać rozumienia jej genezy i logiki, co raczej starać się możliwie szybko ją zrozumieć, bowiem myślenie kategoriami przy-

¹ J. Szempruch, *Polska edukacja w perspektywie wymagań zmieniającej się Europy*, [w:] *Tradycja i współczesność w edukacji dzieci i dorosłych*, (red.) E. Skoczylas-Krotla, S. Podobiński, W. Szlufik, Częstochowa 2001-2002, s. 240.

² A. Toffler, *Szok przyszłości*, Poznań 2000, s. 402-403.

szości staje się podstawowym warunkiem rozwoju”³. Człowiek naszych czasów, a zwłaszcza przedstawiciel młodego pokolenia, który z założenia powinien coraz to nową rzeczywistość stwarzać, kreować, musi zakorzeniać się nie w dniu dzisiejszym i nie w myśleniu o przeszłości, ale w swym jednostkowym i społecznym ukierunkowaniu na jutro, czyli na dość niepewną przyszłość. Powinna jawić mu się ona jako zadanie i wyzwanie, któremu będzie stawiał czoła wyposażony w wiedzę i umiejętności – w tym właśnie upatruję zadanie edukacji.

Jak zatem należy definiować edukację europejską, czyli edukację na miarę nieustannie zmieniającej się Europy? Według Bogdana Suchodolskiego jest ona „edukacją ludzi mieszkających w Europie, a wezwanych do realizacji nowego oblicza wspólnoty międzyludzkiej”⁴. Jest to zadanie, w swej istocie, niezwykle trudne, bowiem wymaga wzięcia pod uwagę różnic i uczynienia z nich swoistych wartości, które mogą wzbogacać każdego uczestnika tego procesu. I. Wojnar podkreśla, że „(...) edukacja europejska zdaje się w równym stopniu obejmować zintegrowane i rozszerzone obszary wiedzy, co postawy tolerancji, humanizmu, szacunku do cudzej inności, wzbogacone o wymiar wspólnoty, odpowiedzialności i porozumienia”⁵. Takie rozumienie tego pojęcia wiąże się z przygotowaniem jednostki do życia w otwartym, nowoczesnym społeczeństwie, zróżnicowanym pod względem kulturowym i światopoglądowym, a równocześnie respektującym podstawowe wartości i umożliwiającym wszystkim uczestnikom tego procesu partycypowanie w bogactwie, jakie wnosi inność, odmienność od punktu widzenia, doświadczenia i kultury, które towarzyszą nam każdego dnia. Realizując w wychowaniu założenia wspólnoty państw europejskich należy zwracać szczególną uwagę na kształtowanie u ludzi poczucia solidarności zarówno z tymi, z którymi nas coś łączy, czyli z tymi, którzy dzielą z nami podobne doświadczenia społeczne i kulturowe, a także z tymi od których jesteśmy inni, często – nawet w znaczącym stopniu, bowiem dzielić nas może bardzo wiele, jednakże od naszej otwartości i wiedzy zależy to, czy owa odmienność, inność zostanie potraktowana jako wartość, którą dobrze jest poznać, aby zrozumieć i uczestniczyć w niej. W ten sposób będziemy na-

³ H. Kwiatkowska, *Edukacja nauczycielska*, Warszawa 1996, s. 32.

⁴ B. Suchodolski, *Europa – niebezpieczeństwa integracji*, [w:] *Szkoła i nauczyciel a integracja Europy*, (red.) R. Gerlach, E. Podolska-Filipowicz, Bydgoszcz 1993, s. 19.

⁵ I. Wojnar, *Aktualne problemy edukacji i kultury w Polsce i na świecie*, [w:] *Edukacja wobec wyzwań XXI wieku*, (red.) I. Wojnar, J. Kubin, Warszawa 1994, s. 206.

wiązywać do „trwałych tradycji kultury europejskiej, ukształtowanych przez tę kulturę idei tolerancji i humanizmu”⁶.

Wraz z szybkim postępowaniem naukowo-technicznym, a także przystąpieniem Polski do Unii Europejskiej dokonana się również zasadnicza zmiana oczekiwań wobec polskiej szkoły. We współczesnej edukacji nie powinno zabraknąć nauczania krytycznego myślenia, sposobów poszukiwania potrzebnych informacji, przygotowania do kształcenia ustawicznego oraz ciągłego podnoszenia lub zmiany swoich kwalifikacji. Edukacja ma za zadanie przygotowywać do konieczności dokonywania świadomych, przemyślanych zmian we własnym życiu – zmiany te wiążą się również z wysiłkiem poznawczym i poszerzaniem zakresu swojej wiedzy oraz posiadanych kompetencji.

To właśnie w szkole bardziej niż kiedykolwiek powinno respektować się prawo jednostki do samorealizacji i samorozwoju, co więcej – powinno się właśnie do tego zachęcać i pomagać w zdobywaniu takich umiejętności osobistych, które miałyby szansę ukierunkowywać i wspomagać ów samorozwój, autoedukację. Konieczne jest w tym celu poznawanie siebie samego, warunkuje to bowiem rozpoznanie swoich zdolności, umiejętności, które sprzyjałyby skutecznej edukacji, także na rzecz szeroko rozumianego społeczeństwa.

W kontekście integracji europejskiej, biorąc pod uwagę proces edukacji młodego pokolenia, niezwykle ważne staje się położenie nacisku na prawa człowieka i poszanowanie jego godności. Należy jednak pamiętać, jak zauważył E. Drogosz, że „poszanowanie praw człowieka to nie tylko znajomość i akceptacja takich pojęć jak: sprawiedliwość, równość, wolność, pokój, godność człowieka, prawo, demokracja; to także tworzenie w szkole klimatu wzajemnego zaufania i współpracy”⁷.

Należy również pamiętać, że we współczesnym świecie niezbędnymi umiejętnościami, które powinien posiadać młody człowiek staje się kreatywność, otwartość na nowe sytuacje oraz sztuka porozumiewania się z innymi ludźmi. Należy również wykształcić w młodym pokoleniu takie cechy osobowości jak: aktywność i przedsiębiorczość, zdolność do zachowań empatycznych i prowadzenia negocjacji, zdolności sprostaniamy wymaganiom konkurencji w gospodarce rynkowej, pogłębioną humani-

⁶ B. Suchodolski, *Europa –niebezpieczeństwa integracji*, [w:] *Szkoła i nauczyciel a integracja Europy*, (red.) R. Gerlach, E. Podolska-Filipowicz, Bydgoszcz 1993, s. 19.

⁷ E. Drogosz, *W zjednoczonej Europie i Polsce. Szkoła dylematy i nadzieje*, „Przełęcz Powszechny”, nr 4, 1991, s. 63.

stycznie motywację wyborów, decyzji i działań, szacunek do wartości wyższych i chęć do bezinteresownego działania społecznego. Dużą rolę odgrywa kierowanie się myśleniem humanistycznym, które opiera się na odrzuceniu orientacji życiowej zdominowanej przez „mieć” na rzecz „być”.

Owe umiejętności, jakie powinien posiadać młody człowiek naszych czasów oraz wymagania, jakie są przed nim stawiane – wiążą się z koniecznością odpowiedzialnego i przemyślanego wsparcia ze strony edukacji, a zwłaszcza przygotowanych podmiotów, które procesem kształcenia kierują, organizują go, a przez to wpływają na osobowość człowieka, który musi się w zmieniającej Europie odnaleźć i efektywnie w niej egzystować.

ZADANIA NAUCZYCIELA W JEDNOCZĄCEJ SIĘ EUROPIE

Realizacja zmian w zakresie nowego modelu edukacji spoczywa na nauczycielach. To właśnie ta grupa zawodowa musi czuwać nad kształtowaniem właściwej postawy dzieci i młodzieży wobec otaczającego świata. Podstawowym zadaniem nauczyciela, zdaniem B. Czeredreckiej⁸, jest przygotowanie do życia w nowoczesnym społeczeństwie. Jednak w procesie wychowania, samowychowania jako sposobie poznawania świata, jak zauważył J. Gajda⁹, niezbędna jest nauka o wartościach ogólnych, płynących z dziedzictwa kultury, zwłaszcza nauka prawdy i miłości bliźniego. Staje się to niezwykle istotne zwłaszcza wtedy, kiedy weźmiemy pod uwagę zagrożenia związane z rozwojem cywilizacji oraz kryzysu, także w kulturze i nauce. Problem ten zauważa również T. Lewowicki pisząc: „To nie treść kształcenia, ale rozwój i świat wartości człowieka uznaje za najważniejsze kwestie edukacji”¹⁰. Dzieje się tak dlatego, że to nauka o wartościach pomaga nam w ukierunkowaniu i kształtowaniu stosunku do świata,

⁸ B. Czeredrecka, *Kształcenie nauczycieli zintegrowanej Europy*, [w:] *Kształcenie nauczycieli w kontekście integracji europejskiej*, (red.) M. Ochmański, Lublin 1997, s. 39.

⁹ J. Gajda, *Trwałe wartości jako podstawa edukacji nauczycieli w integrującej się Europie*, [w:] *Kształcenie nauczycieli...*, dz. cyt., s. 16-20.

¹⁰ T. Lewowicki, *Przemiany teorii i praktyki edukacyjnej – kolejna faza chronicznego kryzysu czy kształtowanie się ładu oświatowego*, [w:] *Edukacja wobec zmiany społecznej*, (red.) J. Brzeziński, L. Witkowski, Poznań-Toruń 1994.

rozumieniu praw i powinności, a także kreowaniu planów edukacyjnych i życiowych.

K. Chałas zauważa, iż uczenie postępowania według wartości z punktu widzenia praktyki pedagogicznej (preferowania i stosowania wartości) to *proces wychodzenia ku wartościom*¹¹. Aby to wyjście było możliwe niezbędna jest wiedza dotycząca zarówno zagadnień z zakresu aksjologii edukacyjnej, jak też – świadomość systemu wartości preferowanego przez młodzież. Dopiero pedagog wyposażony w taką wiedzę ma szansę skutecznie pomagać w rozwijaniu się aspiracji edukacyjnych, tak ważnych w naszych czasach.

Biorąc pod uwagę fakt, że dzisiaj mamy do czynienia z nowym uczniem i nowym światem edukacji, to kreda, tablica i dobry nauczyciel są już niewystarczające dla zapewnienia efektywności procesu kształcenia. Nauczyciel prezentujący nowy świat edukacji musi być otwarty na innowacje. W jego warsztacie pracy nie powinno zabraknąć różnych form i metod nauczania, a także innowacyjnych rozwiązań, uczenia się interakcyjnego, opartego na dialogu oraz wymianie myśli i doznań, które pomogą mu dotrzeć do uczniów, wzbudzić ich zainteresowanie i aktywność w trakcie zajęć.

Aby nauczyciel mógł sprostać wszystkim wymaganiom stawianym szkole i jemu samemu konieczne są zmiany w kształceniu tej grupy zawodowej. Należy zatem zwrócić szczególną uwagę na jakość systemu szkolenia pedagogów, który wciąż jest krytykowany za oderwanie od praktyki. W przygotowaniu kadry pedagogicznej należy pamiętać, że nauczyciel powinien nie tylko kształcić swoich uczniów, ale również przygotować ich do funkcjonowania w zmieniającej się rzeczywistości. Taka sytuacja wymusza niejako kształtowanie się nowych – jak zauważa T. Lewowicki¹² – modeli nauczyciela, m.in. nauczyciela refleksyjnego praktyka, nauczyciela badacza w działaniu, nauczyciela przewodnika.

¹¹ K. Chałas, *Aktywność aksjologiczna – zarys zagadnienia*, [w:] *Z badań nad wartościami w pedagogice*, (red.) W. Furmanek, Rzeszów 2006, s. 81.

¹² T. Lewowicki, *Nauczyciele i ich edukacja na przełomie XX i XXI wieku – ewolucja czy rewolucja?*, [w:] *Problemy pedeutologii na przełomie XX i XXI wieku*, (red.) Z. Jasiński, T. Lewowicki, Opole 2000, s. 17.

NIEKTÓRE ZADANIA POLSKIEJ EDUKACJI W KONTEKŚCIE INTEGRACJI Z UNIĄ EUROPEJSKĄ

W postanowieniach Rady Unii Europejskiej podkreślono, że „Edukacja jest czymś więcej niż jedynie czynnikiem dającym szansę na zatrudnienie – przygotowując do pracy zawodowej, przyczynia się do samorealizacji oraz kształtuje aktywną postawę obywatelską w demokratycznych społeczeństwach, w których szanuje się różnorodność kulturową i językową. Edukacja odgrywa również istotną rolę w tworzeniu społeczeństwa zintegrowanego, zapobiegając dyskryminacji, marginalizacji, rasizmowi i ksenofobii, a także promuje takie fundamentalne wartości wyznawane przez społeczeństwa europejskie, jak tolerancja i poszanowanie praw człowieka. W epoce wiedzy i globalizacji tworzenie spójnego wewnątrznie i otwartego europejskiego obszaru edukacyjnego będzie miało zasadnicze znaczenie dla przyszłości Europy i jej obywateli”¹³.

Warto zatem przyjrzeć się kilku najważniejszym zadaniom stojącym przed polską edukacją w kontekście strategii lizbońskiej:

1. Wyrównywanie szans edukacyjnych dzieci, młodzieży i dorosłych.

W systemie edukacji powinno dążyć się do integracji wszystkich uczniów w strukturach szkolnictwa powszechnego. Wiąże się to z przeciwdziałaniem procesom marginalizacji społecznej oraz usuwaniem barier etnicznych, religijnych, rasowych, a także tych związanych z niepełnosprawnością.

2. Upowszechnianie uczenia się przez całe życie.

Proces nabywania wiedzy ma przede wszystkim na celu wspomaganie i ukierunkowanie rozwoju osobowości, stymulowanie innowacyjności i kreatywności człowieka. Nie ulega wątpliwości, że powinien on mieć charakter innowacyjny, perspektywny i praktyczny. Jednym z jego zadań jest kształtowanie właściwego stosunku do pracy, w którym nie jest ona traktowana w sposób rutynowy, ale rodzi przekonanie, że bez niej nie można nic w życiu osiągnąć. Przyczynia się zatem do wyrobienia szacunku dla środowiska pracy jako miejsca rozwijania własnej osobowości.

3. Dbłość o rozwój kapitału intelektualnego.

Zadania edukacji w tym kontekście dotyczą pomnażania wiedzy, umiejętności i doświadczeń. Bowiem to właśnie wiedza jest budulcem kapitału intelektualnego. Natomiast kluczem do osiągnięcia sukcesu w miejscu pracy jest przede wszystkim wykorzystanie tego co wiemy.

¹³ *Edukacja w Europie*, Komisja Europejska, Warszawa 2003.

ZAKOŃCZENIE

Edukacja w kontekście integracji europejskiej jest ważną inwestycją społeczną, kulturalną i gospodarczą. Jest ona zasadniczym narzędziem służącym do przygotowywania jednostki do życia w ciągle zmieniającym się świecie. Polityka edukacyjna Polski powinna dążyć do starannego i konsekwentnego wprowadzania zmian co przyczyni się do przybliżenia polskich szkół do standardów innych krajów oraz do wymagań współczesnego świata, a nade wszystko do potrzeb dzieci i młodzieży. Podsumowaniem powyższych rozważań niech będą słowa F. Mayora, który w raporcie „Przyszłość świata” skonstatował „Edukacja dla wszystkich w ciągu całego życia jest to ogromne wyzwanie, które musi się zmienić w wielki program XXI wieku. (...) ten cel musi stać się priorytetem dla rządu, ale też dla ogółu społeczeństwa”¹⁴.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Chałas K., *Aktywność aksjologiczna – zarys zagadnienia*, [w:] *Z badań nad wartościami w pedagogice*, (red.) W. Furmanek, Rzeszów 2006.
- [2] Czeredrecka B., *Kształcenie nauczycieli zintegrowanej Europy*, [w:] *Kształcenie nauczycieli w kontekście integracji europejskiej*, (red.) M. Ochmański, Lublin 1997.
- [3] Drogosz E., *W zjednoczonej Europie i Polsce. Szkoła dylematy i nadzieje*, „Przegląd Powszechny”, nr 4, 1991.
- [4] Gajda J., *Trwałe wartości jako podstawa edukacji nauczycieli w integrującej się Europie*, [w:] *Kształcenie nauczycieli w kontekście integracji europejskiej*, (red.) M. Ochmański, Lublin 1997.
- [5] Kwiatkowska H., *Edukacja nauczycielska*, Warszawa 1996.

¹⁴ F. Mayor, H. Bind, *Przyszłość świata*, Raport UNESCO, FSIBE, IBE, Warszawa 2001, s. 34.

- [6] Lewowicki T., *Nauczyciele i ich edukacja na przełomie XX i XXI wieku – ewolucja czy rewolucja?*, [w:] *Problemy pedagogii na przełomie XX i XXI wieku*, (red.) Z. Jasiński, T. Lewowicki, Opole 2000.
- [7] Lewowicki T., *Przemiany teorii i praktyki edukacyjnej – kolejna faza chronicznego kryzysu czy kształtowanie się ładu oświatowego*, [w:] *Edukacja wobec zmiany społecznej*, (red.) J. Brzeziński, L. Witkowski, Poznań – Toruń 1994.
- [8] Mayor F., Bind H., *Przyszłość świata*, Raport UNESCO, FSIBE, IBE, Warszawa 2001.
- [9] Suchodolski B., *Europa –niebezpieczeństwa integracji*, [w:] *Szkola i nauczyciel a integracja Europy*, (red.) R. Gerlach, E. Podolska-Filipowicz, Bydgoszcz 1993.
- [10] Szempruch J., *Polska edukacja w perspektywie wymagań zmieniającej się Europy*, [w:] *Tradycja i współczesność w edukacji dzieci i dorosłych*, (red.) E. Skoczylas-Krotla, S. Podobiński, W. Szlufik, Częstochowa 2001-2002.
- [11] Toffler A., *Szok przyszłości*, Poznań 2000.
- [12] Wojnar I., *Aktualne problemy edukacji i kultury w Polsce i na świecie*, [w:] *Edukacja wobec wyzwań XXI wieku*, (red.) I. Wojnar, J. Kubin, Warszawa 1994.

ABSTRACT

The main target of this article is introduction and the analysis of tasks of Polish education in context of integration with European Union. Investing in education contributes to creating of new reality and human capital, which in consequence leads to better functioning of social groups in integrated Europe. The understanding of need of educational development in Poland, both in theoretical aspect, connected with legal solutions, as also in practical aspect, relating projecting of workings on that kind of education, her efficiency conditions, and by this also the way of being and the functioning the young generation in united Europe. In this article was also important the meaning of essential changes, which should step out in Polish

education, and challenges, which stand before the young man, pupil of Polish school. Necessary becomes special thought over education, as it could really prepare to finding in civilization of constant changes.

Recenzent dr Agnieszka Suchocka